Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 20 (11218) 1980 чылдың январь 24, четверг 1925 чылда үндезилеттинген Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

1979 чылда мал ажылының талазы-биле районнарның, совхозтар, бригадалар, фермалар коллективтериниң болгаш малчыннарның социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген тускай доктаалды СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүседириниң, көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты калбартырының талазы-биле партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарының чорудкан организакчы болгаш масса-политиктиг ажылының түңнелинде чамдык районнар, совхозтар, бригадалар болгаш фермалар коллективтери, а ол ышкаш мал ажылының гус-тус ажылдакчылары 1979 чылдың планнарын база хүлээлгелерин күүседиринге чогумчалыг түңнелдерни чедип алган, мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң көвүдедириниң, оон шынарын экижидериниң, ниитиниң малының баш санын өстүрерин хандырган деп, ол доктаалда демдеглээн.

1978 чыл-биле деңнээрге, республиканың ажыл-агыйларынга сүттүг бүдүрери 2,3 хуу, ону күрүнеге садары 5,3 хуу, дуктуг ол-ла дараалашкаа-биле 1,9 болгаш 5,2 хуу көвүдээн. Чуурга садарының планы 135 хуу күүсеттинген. Бир инектен ортумак саалда 65 кг, бир дагаадан чуурга алыры 2,1 хуу көвүдээн, төрүүр 100 малга онаалтыр хураганны болгаш анайны 6 башты хөйнү алган. 1978 чылдың деңнелинге удур совхозтарга хойнуң база өшкүнүң саны 20,2 муң башка, хаван 3,7 муң башка, куш 39 муң башка, теве — 5,5, иви 4,5 хуу өскен.

Сүттүг болгаш дуктуг күрүнеге садарының талазы-биле улус ажыл-агый планнарын совхозтары ажыр күүсеткилээн Эрзин, Барыын-Хемчик районнар социалистиг чарыштың районнарның аразында дээре түңнелдерлиг болуп турар.

«Шекпээр», «Хемчик», «Х Улуг хурал» совхозтарның коллективтери эъттиг, сүттүг болгаш дуктуг бүдүрериниң база күрүнеге садарының, а «Нарын» совхоз ол-ла продуктуларны күрүнеге садарының талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеткен.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, ниитиниң малының баш санын камгалап алырын экижидер дээш бүдүрүлге коллективтериниң аразынга социалистиг чарышка эң эки түңнелдерни «Коммунизмниң херели», «Нарын» совхозтарның хойжу бригадалары (бригадирлери Ш. Ш. Оюн, Б. С. Нүрзет), «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей болгаш «Енисей» совхозтуң Төл, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермалары чедип алган.

Оон-биле чергелештир эъттиг, сүттүг болгаш дуктуг бүдүрериниң база садарының талазы-биле улус ажыл-агый планнары болгаш социалистиг хүлээлгелер 1979 чылда республикага ниитизи-биле күүсеттинмээн деп, доктаалда демдеглээн. Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары ол продуктуларның чаңгызының-даа талазы-биле бүдүрериниң база садарының улус ажыл-агый планнарын күүсетпээн. Эът садарының планнарын районнарның база ажыл-агыйларның хөй нуруузу, сүттүүн — 21 совхоз күүседип шыдавайн. «Бүрен», «Кызыгаар», «Тиилелге», «Тере-Хөл», Тожу аттыг болгаш «Хадын» совхозтар эът садарының планын чүгле 50—70 хуу күүсеткен, күрүнеге дук садарының планын чүгле 14 совхоз күүсеткен.

Совхозтарга эът бүдүрери 1978 чылдың деңнелинге удур 1631 тонна азы 7 хуу кудулаан, оон иштинде Бии-Хем районга 26,9 хуу, Мөңгүн-Тайга, Таңды, Тожу районнарга 6-дан 17 хуу чедир кудулаан. Дук бүдүрери Каа-Хем районга 18,7 хуу, Бии-Хемге 2,5 болгаш Чөөн-Хемчикке 0,9 хуу кызырылган.

1979 чылдың январь 1-де турганынга деңнээрге, 1980 чылдың январь 1-де совхозтарга мыйыстыг бода малдың саны 1,8 муң башка азы 1,7 хуу, чылгы 1,2 хуу эвээжээн. Мөңгүн-Тайга болгаш Тес-Хем районнарның совхозтарынга анай, хураганны 5—6 хуу, Тожу болгаш Каа-Хем районнарнынга 10 ажыг хуу эвээшти алган. Мыйыстыг бода малдың өлүп хораар чоруу Бай-Тайга районнуң совхозтарынга 14,5 хуу, Мөңгүн-Тайга, Каа-Хем, Кызыл районнарнынга 30—60 хуу; хаванның өлүп хораары — Кызыл районнуң ажыл-агыйларынга 3,6 хуу, Таңды болгаш Бии-Хемниңге 2 катап, хой, өшкүнүң өлүп хораары — Каа-Хем районнуң совхозтарынга 73,1, Мөңгүн-Тайганынга — 83,9 хуу көвүдээн.

Мыйыстыг бода малды хөйү-биле чидирер болгаш самчыгаар чорукту «Кара-Хөл», «Коммунизмче орук», «Искра», «Тоора-Хем», «Саян», «Өөк», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Енисей», «О. Шынаа» совхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, хой, өшкүнү хөйү-биле чидирер, самчыгаар чорукту — «Тээли», «Кызыл Тук», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Улуг-Хая», «Ак-Туруг», «Революцияның чалбыжы», «Өөк», «Бурунгаар», «Кызыл тук» болгаш «Бүрен» совхозтар болдурган.

Мал ажылының күрүнеге садып турар продукциязының шынары ам-даа куду болуп артпышаан. 1979 чылда совхозтарның күрүнеге саткан бүгү мыйыстыг бода малының 19 хуузу арган болгаш ортумактан дудак деңзилелиг болган, а Бай-Тайганың совхозтарынга ол көргүзүг 41 хуу, Өвүр болгаш Кызыл районнарынга 22 хуу болган. Күрүнеге дужааган бир баш мыйыстыг бода малдың ортумак дужаалда деңзизи 1978 чылдың деңнелинге удур Өвүр районнуң совхозтарынга 46 кг, Бии-Хемниңге 32 кг, Кызылдынга 28 кг, Улуг-Хемниңге 21 кг кудулаан.

Мал ажылының продукциязының кол хевирлерин бүдүрүп, садар болгаш малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни болгаш улус ажыл-агый планын күүседиринге болган улуг хожудаашкын дыка хөй черлерге дээштиг социалистиг чарышты ылап организастааны-биле, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының күжүн мал ажылын хөгжүдериниң чугула айтырыгларын болгаш сорулгаларын шиитпирлээринче четпес угландырганы-биле тайылбырлаттынар деп доктаалда айыткан.

Чамдык партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ажыл-агый органнары, совхозтар удуртукчулары болгаш специалистери хүн бүрүнүң кызымаккай организакчы болгаш политика-кижизидилгелиг ажылды чорударының орнунга үргүлчү-ле социалистиг чарыштың түңнелдерин ханы эвес болгаш бүгү талазы-биле анализ чок үндүрүп, чарыштың киржикчилериниң алган черлерин тодарадып, курлавырларны илеретпейн, ажылда бар четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни албайн келген.

Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, хөй-ниити организациялары күш-ажылчы коллективтерни болгаш кижи бүрүзүн бүдүрүлгениң ажыктыын бүгү хемчег-биле бедидип, ажылдың шынарын экижидеринче, бар курлавырларны долузу-биле ажыглаарынче, камналганың корум-чуруумун күштелдиреринче болгаш бүгү-ле чүүлдерге камналгалыг болурунче четпес углап, ажыл-агыйжы эвес янзы-бүрү чүүлдерге, малды чидирип, самчыгаарының, черни болгаш техниканы багай ажыглаарының факт-барымдааларынга удур демиселди чогуур-биле организаставайн турар.

Мал ажылын чорударының мурнакчы технологиязының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, бот-орулга-чарылганың айтырыгларын политиктиг, экономиктиг, агрозоо-ветеринарлыг өөредилге системазынга ханызы-биле өөретпейн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнар аразынга социалистиг чарышка моон адаанда черлерни бирги черни алган деп санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары, 1 чергениң дипломнары болгаш кайызын-даа 1000-1000 рубль түңнүг акша-биле шаңнаар деп доктааткан:

— **барыын зонадан** — Барыын-Хемчик район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. П. Куулар, райкүүском даргазы С. Т. Амырбит, ВЛКСМ райкомунуң секретары И. С. Идам-Сюрюн);

— **мурнуу зонадан** — Эрзин район (СЭКП райкомунуң секретары А. Ч. Монгуш, райкүүском даргазы Н. Б. Тыртык-Кара, ВЛКСМ райкомунуң секретары Б. К. Шомбуу).

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының, малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле эки түңнелдерниң төп зона районнарынга хандыртынмааның барымдаалааш оларның чаңгызынга-даа шаңналдыг чер тывыспас.

Совхозтар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары, 1 чергениң дипломнары болгаш 500-500 рубль түңнүг акша-биле шаңнаар черлер:

— **барыын зонадан — «Шекпээр» совхоз** (директору Ш. Д. Ооржак, партком секретары М. Кара-Сал, ажылчын комитединиң даргазы В. Т. Ооржак, ВЛКСМ комитединиң секретары Р. Б. Монгуш);

— **төп зонадан «Х Улуг хурал» совхоз** (директору Х. А. Монгуш, партком секретары Т. А. Намчылак, ажылчын комитединиң даргазы К. С. Сандаков, ВЛКСМ комитединиң секретары А. Б. Канзан);

— **мурнуу зонадан — «Нарын» совхоз** (директору М. К. Дугер, партком секретары Л. К. Чооду, ажылчын комитединиң даргазы О. Ч. Бимба, ВЛКСМ комитединиң секретары Б-Ш. К. Соруктуг).

Ийиги черни алган деп санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөву-

(Төнчүзү 3-кү арында).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Ж. ШАБАН-ДЕЛЬМАСТЫ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Францияның Национал хуралының Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген даргазы Ж. Шабан-Дельмасты январь 22-де хүлээп алган.

Ийи таланың сонуургап турары делегей айтырыгларын, а ол ышкаш ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразында ийи талалыг харылзааларның айтырыгларын беседа үезинде көрген.

Беседа ижин-кара чок болгаш найыралдың байдалынга эрткен.

Беседага: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, Францияның Совет Эвилелинде элчини А. Фроман-Мерис киришкен.

(СЭТА).

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫ

МОСКВАНЫҢ МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕЛЕР КОЛЛЕКТИВТЕРИ АПРЕЛЬ 19-ТА ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКТИ ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА ЭГЕЛЭЭШКИННИ ҮНДҮРГЕН

Коммунистиг субботниктер совет кижилерниң эки чаңчылдары болу берген. В. И. Ленинниң сөстери-биле алырга, олар «Чогум-на ынчангаш төөгүлүг ужур-дузалыг боор, күш-ажылдың болгаш амыдыралдың социалистиг байдалдарының чогаадыкчы чоруунга ажылчыннарның мээ-медерелдиг болгаш эки тура эгелээшкиннерин биске көргүзүп турар».

Амгы үеде улуг эгелээшкин миллион-миллион ажыл-ишчилерни бодунда хаара тудуп турар. Москваның мурнакчы бүдүрүлгелер коллективтери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга тураскаадкан коммунистиг субботникти апрель 19-та эрттирер дугайында патриотчу эгелээшкинни үндүрген.

Субботник шалыпчы ажылдың, эң бедик түңнелдерниң, чаа-чаа курлавырларның көргүзүү болур. Ону дилеп тывкаш, дүрген ажыглаарын СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1979 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде айыткан. Субботниктиң эгелекчилериниң кыйгырыы болза ол хүн эң хөй эргилделиг, онза ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар, мурнакчы темпини чедип ап, ону беш чылдың доозукчу чылында бүзүрелдиг-биле уламчылаар.

Митингилерниң киржикчилери Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, Советтер чуртунуң экономиказының улам чечектелиишкини, оон күчү-күжүн быжыглаар дээш улам эки ажылдаар күзелин илереткеннер.

«Улуг эгелээшкинниң» чурту—Москва-Сортировочная локомотив депозу. Маңаа январь 22-де митинг болган. «1980 чылды Ленинчи шалыпчы күш-ажылдың чылы болдураалыңар!», «Улуг эгелээшкинниң чаңчылдарынга шынчы!», «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга чедир хууда беш чыл планын күүседир бис!» деп лозуңнарда болгаш транспарантыларда бижээн.

Электровоз машинизи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Ф. Соколовтуң чугаалааны болза:

—Депонуң коллективи салгалдан салгалче бирги коммунистиг субботниктиң эстафетазын дамчыдып берип турар. Апрель 19-та бүдүн хүн камнап алган электроэнергиязы болгаш кывар-чаар материалдары-биле ажылдаар, а ажылдап алган акшаны беш чылдың фондузунче шилчидер деп саналдыг мен. Субботникке киришкен кижи бүрүзүн күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче кыйгырдым.

Электровозтар септээр комсомолчу-аныяктар бригадазының мастери Н. Т. Логунов, депонуң начальниги А. С. Латушкин, слесарь, чуртта бирги коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү А. И. Павлюткин, тепловоз машинизи С. А. Просветов олар митингиге чүве чугаалааш, апрель 19 коллективке бүдүрүлгениң курлавырларын ажыктыг ажыглаарының көргүзүү, ажылдың эң тергиин шынарының хүнү болурун бүзүреткен.

Чеди локомотивти, ийи кранны септээр. Субботникке алдар кылдыр локомотив бригадалары камнап алган электроэнергиязы-биле 240 чүък болгаш пассажир поездилерин чорудар. Шак мындыг бедик хүлээлгелерни депонуң коллективи алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хоорkomунуң бирги секретары В. В. Гришин митингиге киришкен.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизиниң төрүттүнген хүнүнге эң эки күш-ажылчы көргүзүглерлиг ужуражыры Москваның Владимир Ильич аттыг электро-механика заводунуң коллективиниң чаңчылы болу берген.

Бүдүрүлгениң ажылчыннарының митингизи В. И. Ленинниң каш удаа чүве чугаалап турган корпустарның бирээзинге эрткен.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде 255 муң рубльдиң продукциязын бүдүрери көрдүнген. Бүгү ээлчеглер камнап алган одаар чүүл, чиг-эт болгаш материалдар-биле ажылдаарын хүлээнген.

И. Л. Лихачев аттыг заводтуң автомобиль тудукчулары чыып-эптээр корпуска чыылганнар.

Мурнакчы коллективтиң төлээлери—слесарь В. В. Фалюхин, «Нормаль» корпустуң начальниги Н. П. Чаусов, слесарь-чолаазчы А. М. Горельченков олар апрель 19-та эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче, эң тергиин шынарлыг продукцияны үндүреринче өөрүн кыйгырган.

Митингилер найысылалдың өске-даа мурнакчы бүдүрүлгелеринге эрткен.

(СЭТА-ның корр.).

Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университединиң Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга бедик мергежилдиг специалистерни белеткээринге улуг ачы-хавыязы, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге дыка улуг салышкыны дээш база үндезилениp тургустунган хүнүнден бээр 225 чыл болганы-биле холбаштыр **Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университедин Октябрь Революциязы** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1980 чылдың январь 22.

ФЕВРАЛЬ
24
СОВЕТТЕРГЕ СОҢГУЛДАЛАР ХҮНҮ

БИР ЭП-СЕТКИЛДИҢ БАЙДАЛЫНГА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны соңгулда округтарынга бадыладыры-биле бүрүткээри бистиң республикада үргүлчүлеп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының хуралы январь 22-де Кызылга болган. Хуралды округ соңгулда комиссиязының даргазы В. А. Жбанов ажыткан.

Профоблчөвүлелдиң даргазы, округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Т. Ч. Норбу сөс алгаш, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, «Кызыл тудуг» эргелелдиң, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң коллективтери РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Михаил Клаевич Мендумени депшиткенин болгаш оон кандидатуразын өске-даа күш-ажылчы коллективтер, округтуң соңгулда мурнунуң чөвүлел хуралының киржикчилери бүрүн деткээнин чугаалаан. М. К. Мендуме Кызылдың № 940 соңгулда округунга бадылалыр кылдыр бүрүткедиринге чөпшээрелин бергенин Т. Ч. Норбу дыңнаткаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга ол округтан кандидат кылдыр М. К. Мендумени бүрүткээрин саналдаан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери үстүнде саналды бир эп-сеткилдиг деткээн болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Михаил Клаевич Мендумени** бүрүткээр дугайында шиитпирни бир үн-биле хүлээп алган.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Советтерге соңгулдаларга белеткелдер бистиң республикада база бир чугула үе-чадазынче кирип, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттар-биле округтарның соңгукчуларының ужуражылга хуралдары эгелеп турар.

Россия Федерациязының Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Чадаананың № 941 соңгулда округундан депутатка кандидат, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Чимит-Доржу Байырович Ондарның округтуң соңгукчулары-биле баштайгы ужуражылгазы Бай-Тайга районнуң төвү — Тээли суурнуң Культура бажыңынга болган. Ужуражылга хуралын СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол ажыткан.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозун СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневти баштадыр диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле бир эп-сеткилдиг соңгаан.

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар болгаш аңаа белеткелдерниң чоруп турарының дугайында илеткелди СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары, депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Д. С. Данзын-оол кылган.

Илеткелчи совет социалистиг демократияның ёзулуг улусчу утка-шынарлыын делгеренгейи-биле демдеглевишаан, Советтерге ам болур соңгулдаларга белеткелдер СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннииг боттандырар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү ажылчы чоннуң политиктиг, күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга, ленинчи ёзу-биле шалыпчы ажылдаар деп кыйгырыгның адаа-биле калбарып турарын чугаалаан.

Районнуң улус ажыл-агыйының эрткен дөрт чылдарда болгаш 1979 чылда хөгжүлдезин ол анализтеп чугаалааш, бай-тайгажыларның мурнунда турар чугула сорулгаларга тодаргай доктаап, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң беш чыл болгаш 1980 чылда планнарын күүседиринче бүгү күштерни мөөңнээриниң, ажыл-херекте четпестерни шиитпирлиг чайладырының чугулазын айыткан.

Илеткелчи оон ынай соңгулда кампаниязының база бир чугула үе-чадазынче кирип, депутаттарга кандидаттар-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдарының эгелээнин демдеглээш, РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Чадаананың № 941 соңгулда округундан депутатка кандидат, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Чимит-Доржу Байырович Ондарның намдарын хуралдың киржикчилеринге таныштырган. Ч.-Д. Б. Ондар РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга төлептиг кандидат, ол соңгукчуларның бедик бүзүрелин шынзыдып шыдаар дээрзин илеткелчи чугаалааш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң төлептиг кандидаты дээш соңгулдалар хүнүнде боттарының бадылаашкыннарын бээринче районнуң соңгукчуларын кыйгырган.

Депутатка кандидат-биле ужуражылга хуралынга санал берген «Мурнакчы» совхозта партком секретары К. Н. Хертек, «Тээли» совхозтуң саанчызы Р. Х. Билчей, Тээли көдээ Совет күүскомунуң даргазы О. Б. Челер-оол, «Кара-Хөл» совхозтуң директору Д. Д. Хертек, «Бай-Тал» совхозтуң хойжузу М. Д. Доос, Тээли ортумак школазының башкызы П. Х. Балдан, № 741 КМК-ның тудуг участогунуң начальниги К. Д. Күжүгет олар ажыл-агыйларда болгаш участоктарда байдалдарны анализтеп чугаалавышаан, боттарының санал-оналдарын, депутаттың кандидадынга чагыгларны киирген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Чимит-Доржу Байырович Ондар сөс алгаш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга оон кандидатуразын депшидип, бедик идегелди көргүскени дээш районнуң ажылчы чоннарынга, Чадаананың № 941 соңгулда округунуң соңгукчуларынга өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, соңгукчуларның аңаа көргүскен улуг бүзүрелин шынзыдар дээш бүгү күжүн, билиин болгаш энергиязын берип, чүткүлдүг ажылдаарын бүзүреткен.

Депутатка кандидат оон ынай республиканың болгаш районнуң онгу беш чылдың дөрт чылдарында экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге, 1980 чылда оларның мурнунда турар сорулгаларга делгереңгей доктааган. СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң II сессиязының, СЭКП обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарында салдынган сорулгаларны күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап тургаш, Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары Советтерге соңгулдалар хүнүн, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюн төлептиг уткуп, 1980 чылдың планнарын чедиишкиннииг күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрелин Ч.-Д. Б. Ондар илергейлээн.

Ужуражылга хуралы депутаттың кандидадынга районнуң соңгукчуларының киирген чагыгларын база бадылаан.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ОНГУ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КЫЗЫЛДЫҢ № 940 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

«РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 39 чүүлүнге үндезилээш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга соңгулда талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр эш **Михаил Клаевич Мендумени** 1980 чылдың январь 22-де бүрүткээн, ол 1922 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, ону «Красноярскуголь» бүдүрүлге каттыжыышкынының «Каа-Хем» разрезиниң, «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының, «Тиилелге» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективтеринден депшиткен.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга соңгулда талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ОНГУ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧАДААНАНЫҢ № 941 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

«РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 39 чүүлүнге үндезилээш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга соңгулда талазы-биле Чадаананың № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр эш **Чимит-Доржу Байырович Ондарны** 1980 чылдың январь 22-де бүрүткээн, ол 1932 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, ону В. И. Ленин аттыг «Тыва даг дүгү» комбинаттың, «Шагонартяжстрой» трестиң № 18 болгаш 20 көжүп чоруур механизастаттынган колонналарының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективтеринден депшиткен.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжынга соңгулда талазы-биле Чадаананың № 941 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

ТЫВАНЫҢ ЖУРНАЛИСТЕРИНИҢ VIII СЪЕЗДИЗИ

Дүүн Кызылда Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга Тываның журналистериниң VIII съездизи болган.

Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң отчёттуг үеде чорудуп келген ажылының түңнелдериниң болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың журналистериниң сорулгаларының дугайында айтырыгны съездиге чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, «Шын» солуннуң редактору **В. С. Шаравии** кылган. Оон соонда ревизия комиссиязының илеткелин дыңнаан.

Ол дугайында илеткелди ревизия комиссиязының кежигүнү **В. Д. Маадыр** кылган.

Илеткелдер талазы-биле «Тувинская правда» солуннуң редакторунуң оралакчызы **О. И. Гаврилов**, Тываның ном үндүрер черинде редактор **А. А. Даржай**, «Шын» солуннуң харыысалгалыг секретарының оралакчызы **В. Ф. Чадамба**, «Молодежь Тувы» солуннуң редактору **Ю. И. Владимиров**, Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң ажылдакчызы **М. Т. Кара-Тоннуг**, «Улуг-Хем» солуннуң редактору **К. К. Чооду** болгаш өскелер-даа санал берген.

Съезд Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан.

Съездиниң ажылынга СЭКП обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** киржип, делгереңгей чүве чугаалаан.

Тываның журналистериниң моон соңгааргы сорулгаларын тодараткан доктаалды съездиге хүлээп алган.

* * *

Съездиден соңгуткан Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң баштайгы организастыг пленумунга республиканың Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң даргазынга **В. С. Шаравиини**, харыысалгалыг секретарынга **В. А. Ананьинни** соңгаан.

ВОЛГАНЫҢ АВТОЗАВОДУНУҢ ТЕХАЖААЛДА СТАНЦИЯЗЫ

Волганың автозаводунуң Кызылда техниктиг ажаалда станциязы тургустунгандан бээр үр-даа болбаан деп болур. Бо үениң иштинде бистиң коллектив материал-техниктиг бааза, дериг-херекселдер-биле чоорту хандыртынып келген. Чаа бажың-балгатты туткан болгаш бо талазы-биле ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар. Бистиң аныяк коллектививис хүн келген тудум-на быжыгып кел чыдар. Ол дээрге республиканың партия, совет органнарының хүн бүрү удуртулгазының болгаш Волгада автозаводтуң дирекциязының дузаламчызының ачы-дузазы деп чүвени билип турар бис.

Бистиң станцияның кол-ла сорулгазы — Волганың автозаводунуң чиик автомобильдерин тус черге септээри болгаш чогуур техниктиг хандырылгазын кылыры болур. Ниитизи-биле Красноярск крайның девискээринде ындыг чеди станция тургустунган. Оларны колдуунда-ла автозаводтуң техниктиг негелдезин ёзугаар тудуп тургускулаан.

Чиик автомобильдиг кижилерге эң-не таарымчалыг, ажыл шынарлыг болзун дээш бүгү чүүлдерни кылып турар бис. Эрткен 1979 чылдың түңнелдери ооң мурнундагы чылдардан черле эки болган деп чугаалап болур. Бистиң станция чонга ачы-дуза чедирериниң чыл планын чедиишкиниг күүсеткен: ниитизи-биле 80 муң 500 рубльдиң ачы-дузазын чедирер турган болза, херек кырында барык 90 муң рубль чедир янзы-бүрү ажылдар кылдынган. Азы планны 111,1 хуу күүсеткен бис. Эрткен чылын 192 муң 500 рубльдиң бараан саарылгазын чедип алыр тургаш, ону база-ла ажыр күүседип, бо талазы-биле даалганы 127,8 хуу күүсеткен бис, тодаргайлаарга, чонга бараан саарылгазы 240 муң ажыг рубль четкен. Бистиң станция эрткен чылын 2691 санныг автомашинаны чагыг ёзугаар септеп үндүрген. Ооң иштинде кедээ черлерден кирген чагыг — 424 ажыг автомашиналарны септеп кылган.

Бистиң коллектив үстүнде чедиишкиннерни социалистиг чарышты калбаа-биле организастап, ажылдакчыларның техниктиг билиг-мергежилин бедидип тургаш, чедип алганын чугаалаар херек. Волгада автозаводче элээн каш кижилерни өөредип, оларның билиин бедидип, дуржулга солчулгазын заводтуң бодунга кылган бис. Ол ышкаш завод Тольяттиден бөлүк инженер-техниктиг ажылдакчыларны, улуг дуржулгалыг ажылчыннарны бисче чорудуп, Кызылга өөредилгени организастаан болгаш ажылдың дуржулгазын солчуп, чаа дериг-херекселдерни эптеп тургузуп, оларны эдиктир ажылдадырынга киришкеннер.

Техниктиг хандырылга станциязында амгы үениң болбаазыраңгай дериг-херекселдерин ажыглап турар. Ылаңгыя даштыкыдан келген көдүрүкчүлер ажылдаарынга дыка таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Ол дериг-херекселдерни өөренип, шиңгээдип алган эки ажылдап турар кижилер бисте хөй апарган. Чижээ, кузов кылыр талазы-биле бирги бригада коллективте үлегерлиг боол, чарышка тиилекчи болуп келген. Ооң кежигүннеринден А. Г. Солодов, В. А. Баранов, В. Мико олар ак сеткилдиг ажылдап, үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Олардан септелгениң теххандырылгазын кылып турар слесарьлар А. Трофимов, Ю. Мельников, И. Михайлов болгаш өскелер-даа хожудавайн, эрткен чылын эки ажылдап, планныг даалгаларны чедиишкиннинг күүсеткилээн.

ВАЗ-тың Кызылда техниктиг ажаалда станциязында коммунистер болгаш комсомолчулар эки, чаа саналдарның эгелекчилери боол, боттарының мурнакчы үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бо талазы-биле ында партия бөлүү (парттгрупорг В. Т. Яковенко), профэвилел организациязы (местком даргазы В. А. Баранов) улуг рольду ойнап турар. Олар социалистиг чарыштың дээштиин бедидеринче, мурнакчы дуржулганы нептередиринче улуг кичээңгей салып турар. Слесарьлар ай санында-ла эки ажылы дээш 30 хуу чедир акша шаңналын ап турарлар. А ай, квартал санында социалистиг чарыштың тиилекчилерин тодаратканда, немелде шаңнал-макталдарны кылыры чаңчыл апарган. 1979 чылдың үшкү кварталында социалистиг чарышка бистиң станция Красноярск крайга ийиги черни алган. А 1978 чылдың түңнелдери-биле Бүгү-эвилел чарыжынга ийиги черни чедип алганывыс бисти күш-ажылчы сорук киирген.

Бистиң мурнувуста 1980 чылда сорулгалар улуг. Чүгле ачы-дуза чедирериниң планы безин эрткен чылдыындан дыка хөй — 115 муң рубль кылдыр көрдүнген. Бо чылын септелге кылыр база бир чаа корпусту ажыглаалга киирер ужурлуг. Аңаа кузовтар кылыр болгаш янзы-бүрү өңнер-биле будуур участоктар турар. Олардан аңгыда кургадылга камеразын база ажылладып киирер болгаш 3 көдүрүкчүлерни эптеп тургузар. Кузовтар эдер болгаш өске-даа дериг-херекселдер ам удавас Тольяттиден келир деп турар.

Чаа дериг-херекселдерни тургузары-биле холбаштыр ВАЗ-тан тускай эртемниглер бөлүү база келир. Бо чылдың ийиги чартыындан эгелээш станция бүдүн чартык ээлчег-биле ажылдаарынче шилчиир. Ынчангаш ол эртенгиниң 8 шактан кежээкиниң 21 шакка чедир дыштаныр хүннер чокка ажылдаар. Ол дээрге ачы-дуза алыр кижилерге таарымчалыг байдалды тургузары болур. Септекчилерниң хары угда ажылдаар саны 25 кижи чедер болгаш магадылалдың бир инженери, септелге мастерлери станцияга келгеннерни хүлээп алыр.

Кылыр ажылдың хемчээли улгадыр, ооң шынарын улам экижидери-биле холбаштыр чаа сорулгалар база тургустунуп кээр. Респотребсоюзтуң шугуму-биле эрткен болгаш бо-даа чылын элээн каш чүс «Жигулилер» чонга саттынган. Оларның техниктиг ажаалда-хандырылгазы - биле холбаштыр биске ажылдың улгадыры билдиңгир. Ынчангаш Тольятти хоорайда өөредилге курузунуң комбинадының үнүүшкүннүг клазы Кызылга кээр болгаш бо чылын бистиң слесарьларывысты шуптузун «Жигули» автомобильдерни септеп, техниктиг хандырылга кылырынга өөредип, аттестациязын кылырын социалистиг хүлээлгеде айыткан бис.

Ачы-дуза чедирилгениниң чаа хевирлерин, ылаңгыя автомобильдерни бүрүнү-биле будуурун, чуурун эгелээр. Автомобильдерни хынаарының болгаш септээриниң шынарын бедидери — эң чугула сорулгаларның бирээзи. Ынчангаш чагыкчыларның хомудалын болдурбас, септелгениң шынарын бедидер дээш тускай негелделерни ажылдап кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарны күүседир дээш 1979 чылда ленинчи ёзу-биле шалыпчы ажылдаар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, «ВАЗ»-тың Кызылда теххандырылга станциязының коллективи амыдыралга ачы-дуза чедирериниң чыл планын хуусаадан эрте, декабрь 10-да, күүседирин хүлээнген. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылын төлептиг уткуур, оңгу беш чылдың планныг даалгазын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышка республиканың транспорт эргелелиниң автомобильдерге техниктиг ажаалда станциязын кыйгырган. Станцияның ажылчынчылери бүдүрүлге шөлдерин болгаш дериг-херекселдерни доллур ажыглап, бүдүрүлгени, организастаарын экижидип, бедидип тургаш, боттарының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн мурнунда сорулганы доллур болгаш ажыр күүседип шыдаар аргаларлыг.

Б. БУХАРОВ,
Волганың автозаводунуң автомобильдериниң Кызылда техниктиг ажаалда станциязының директору.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: станцияның эң эки ажылдыг слесарьларының бирээзи Иван Анисимович Михайловтуң ажылдап турары.

ОРТУЗУНДА ЧУРУКТА: септекчи-слесарьлар Юрий Мельников биле Анатолий Трофимов база бир «Жигулини» септеп доозупкан соонда.

АДААНДА ЧУРУКТА: станцияның бир участогунда.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

ТҮҢНЭЭН

Мөңгүн-Тайга районнуң партия-ажыл-агыйы активиниң хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа оңгу беш чылдың дөрткүзүнүң түңнелдерин үндүрүп, 1980 чылдың сорулгаларын чугаалашкан.

Районнуң ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде бедик көргүзүглерлиг доозар дээш кызымак ажылдаан. Ооң түңнелинде гус-тус ажыл-агыйларның, коллективтерниң күш-ажылчы эки көргүзүглерни чедип алганын хуралга демдеглээн. Бүдүрүлге, албан организацияларлан 1979 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин районнуң хереглекчилер ниитилелиниң (баштаар черинин даргазы Б. Д. Салчак), районнуң электростанциязының (начальниги А. С. Байыр-оол) коллективтери бедик көргүзүглерлиг күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунда саналып турарлар. Ук коллективтер ажылдың ажыктыын, шынарын, күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидер айтырыгны чыл дургузунда чогумчалыг шиитпирлеп келгенинден бүгү көргүзүглер талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдааннар.

Районнуң ажыл-агыйында чедиишкиннер-биле чергелештир чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар бар дээрзин хуралга демдеглээн болгаш ону чайладырының аргаларын аңаа чугаалажып тодараткан. Ылаңгыя мал ажылында четпестер бар. Малдың янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораар чоруу эвээжевейн турар, ук саажыдылга ажылы кайы-даа ажыл-агыйда четпес.

Эрткен чылдың түңнели-биле алырга, районнуң тудуг организациялары чыл планын күүсетпээн. Септелге-тудуг участогунуң эргежок чугула тудуг материалдары-биле хандыртынмайн келгенинден ук коллектив капитал тудугга шиңгээдип алыр хөреңгиниң планын күүсетпээн, планда көрдүнгенин ёзугаар дөрт чуртталга бажыны ажыглалга кирер турган, бо хүннерде ооң чүгле ийизи дужааттынган.

Хуралдың киржикчилери кылдынган ажылдарда чедиишкиннерни демдеглеп, четпестерни шугумчулекчи ёзу-биле көрбүшаан, бар курлавырларны долу ажыглап, бүдүрүкчүлүг ажылдаар сорулганы салып, 1980 чылдың социалистиг хүлээлгелерин алган. Оларның кол-жолун көргүзерге мындыг.

Ленинчи юбилейниң чылында районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге 700 тонна эът, 80 тонна дүк садар, төрүүр чүс баштан 75 бызааны, кулунну, 85 анай-хураганны алыр.

Септелге-тудуг участогунуң коллективи 276,5 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр. Районнуң хереглекчилер ниитилели чонга 2880 муң рубльдиң бараанын саарар.

Хуралдың киржикчилери 1980 чылдың социалистиг хүлээлгезин хүлээп албышаан, СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдаар база В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

М. ОНДАР.

Чаа Шагаан-Арыгның тудугларында

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуу делегейде эң күчүлүглерниң бирээзи Саян-Шушенск гидроэлектростанциязының тудуу-биле шуут холбаалыг. Хоорайның тудугжулары Саян сыннарында улуг тудугнуң чоруп турарын соңуургап, ооң-биле демнежип алган ажылдап турарлар. Улуг-Хем унунга чаа далайның чалгыы бээр үези хүн келген тудум улам-на чоокшулап оар.

1983 чылга чедир эрги Шагаан-Арыг хоорайга чаңгыс-даа бажың арттырбайн, оларны чаа девискээрже көжүрер. Мындыг бачым болгаш улуг сорулга тудугжуларның мурнунда туруп турар. Ооң-биле чергелештир бо чылын Улуг-Хем унуунда үнген ыяшты, янзы-бүрү боктуг чүүлдерни арыглаар ажыл база эгелээр. Хоорайның тудугжуларын оңгу беш чылдың доозукчу чылында каш дакпыр күжениишкин-биле ажылдаарын бо бүгү неген турар.

«Шагонартяжстрой» трестиң тудугжулары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны багай эвес күүседип турарлар. Эрткен чылда Чаа Шагаан-Арыгга 140 уругларга ясли-садикти, 26 аал чурттаар бажыңны, 150 оруннуг ийи общежитиениң, панель-биле кылган ийи-ийи аал чурттаар ой дөрт бажыңнарны, бир магазинни болгаш чунар-бажыңның котельназын олар ажыглалга киргеннер.

1979 чылда тудугжуларның саны 400 кижиге улгаткан. Ам бо хүннерде бүгү-ле тудуг-монтаж ажылында 600 хире кижи 25 бригадада ажылдап турар. Оларның барык-ла хөй кезии аныяктар. Республиканың районнарындан, Украинадан, Казахстандан келген оолдар, кыстар эп-найыралдыг, планныг сорулгаларны күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан, чаңгыс кижи дег ажылдап турарлар.

Эрткен чылды чедиишкиннинг доозар сорулга-биле ноябрь, декабрьны күш-ажылчы, шалыпчы иштиң айлары кылдыр чарлаан. Ооң түңнелин чоокта чаа үндүрген. Россия Федерациязының алдарлыг тудугжузу Александр Фёдорович Ягодинниң бригадазы 76 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Бригада пландан ажыр 5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планнаттынганындан 60 хуу бедээн. Ийиги черни Иннокентий Маркелович Карповтуң бригадазы алган. Бригадада он бир кижи ажылдап турар. Шалыпчы айларның үезинде олар 28 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Кылган тудугларының шынары база эки болган. Бригаданың кежигүннери хөй-ниитиниң чорум-чурумун быжыглаарынга идепкейлиг киржип турар. Кежээки дежурныйлаашкын үезинде шуптү организастыг чыглып, хоорайда хөй-ниитиниң чурумун үрээрлер-биле шыңгыы демиселди чорудуп турарлар.

Тудуг организацияларында социалистиг чарыштың тиилекчилериниң саны көвүдеп турар. Оларга бызанчы-бетончулар Күжүгет Очур-оол, Серенмаа Санчаа, шеверлекчилер Эльвира Балчый, Нина Егорова, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Леонид Тряскин, хоолайлар салыкчыларының бригадири Улар-оол Намчылак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга күш-ажылчы белектер-биле ужуражыр дээш тудугжуларның ажыл-ижи бо хүннерде хайнышкынныг. Чаа хоорайның төвүнде ийи каът, иштин, даштын бичиилерге таарыштыр чараштыр кылган 140 уругларга садикти тудугжулар доозуп, күрүне комиссиязынга хүлээдип бээр деп турар. Ында Иннокентий Карповтуң бригадазы ажылдап турар.

Тудугжуларның ажылының бир чарылбас кезээ — шеверлел ажылдары. Шеверлекчилерниң кылган ажылының дугайын Нина Михайловна Егорова сеткил ханышкыны-биле мактап чугаалады.

Вячеслав Оюн-оол — аныяк тудугжу. Ол 1975 чылда профтехучилищеге чазаныкчы мергежилди чедип алган. «Тиилелге» совхозка чазаныкчылап ажылдааш, ооң 1977 чылда Чаа-Шагаан-Арыгга ажылдап эгелээн. Ооң бээр үр үе эртпээн, ынчалза-даа тудугжу мергежилди эки шиңгээткенин барымдаалааш, эрткен чылдан эгелеп аңаа тудуг бригадазын удуртурун дааскан.

— Тудуг планын трестиң күүсетпейн баарының бир чылдагааны тудугларны материалдар-биле өй-шаанда хандырбайн турарында. Ооң уржуундан ажыглалга киирер ужурлуг 74 объектиниң чүгле 25-ин дужааган. Ооң түңнелинде трестиң кээрэлиг организациялары тудуг-монтаж ажылының эрткен чылда планының чартык хүузун безин күүсетпээн. Ол тудугларның хөй кезии 1980 чылче шилчээн — деп, ол чугаалады.

Оңгу беш чылдың доозукчу чылында Чаа Шагаан-Арыгның тудугжуларының мурнунда сорулгалар улуг. 26 аал чурттаар ийи-ийи квартиралыг 16, панель 21 бажыңнар, арыглал чери болгаш ооң-даа өске тудуглар аңаа хамааржыр.

Кылыр ажылдар, боттандырар сорулгалар улуг. Оларны амыдыралга чедиишкинниг күүседир, планнарны доллур болгаш ажыр күүседирин чедип алыр дээш бүгү күштү салыр, кижи бүрүзүнүң даандырган ажыл-херекке чогаадыкчы, харыысалгалыг бөлүрүн чедип алыры чугула.

Б. МААДЫ.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

ЛЕКТОРНУҢ СӨЗҮ ЧАҢГЫЛАНЫП ТУР

ССРЭ Конституциязының дугайында теория болгаш политика айтырыгларынга хамаарышкан лекцияларны Бүгү эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң төп лекториязында организастаан. Оларның иштинден «Социалистиг демократияны калбартыры болгаш хвиыладыры — ССРЭ-ниң чаа Конституциязының кол утказы» деп лекция РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга бараалгаттынган.

Лекция пропагандазынга улуг кичээнгей СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринче, СЭКП ТК-ның «Владимир Ильич Лениниң төрүттүнгенинден бээр 110 чылының дугайында» доктаалыниче салдынып турар. Бо тематика талазы-биле «Билиг» ниитилелиниң чүгле Москва организациязының лекторлары безин ийи муң лекцияны номчааннар.

Найысылалдың эртемденнери хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары-биле беш чүс хире коллективтиг ужуражылгаларны кылганнар.

АНЫЯКТАРГА

Житомирниң аныяк соңгукчулары-биле чер-чер Советтериниң депутаттары ужурашканнар. Олар хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң общежитиелеринге барып, область төвүнүң чаа тудугларының дугайын аныяктарга чугаалап бергеннер.

Сөөлгү чылдарда мында күчүлүг үлетпүр комплекизи тургустунган, ооң уламы-биле хөй чуртталга бажыннары база немешкен, хөй километр узун дурттуг троллейбус шугуму дериттинген.

Бүгү-ле агитпунктуларда соңгулдаларга бир-ле дугаарында киржип турар кижилерге бараалгаттынган тематиктиг делгелгелер ажыттынгылаан. ССРЭ Конституциязынга, совет соңгулда системазынга, СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунга тураскааттынган кежээлер болгаш беседалар эртип турар.

ЫРАККЫ СУУРЛАРЖЕ БОЛГАШ ТУРЛАГЛАРЖЕ

Чөөн Казахстанның кедээ партия райкомнарының агиткультпоездилерниң эвилелдешкен республиканың Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдаларга тураскааттынган рейстери үнүпкеннер. Ол бригадаларның составында: лекторлар, агитаторлар, политинформаторлар, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери.

Кызыл өглерге болгаш совхозтар клубтарынга соңгулда компаниязының чоруп турарының, совет соңгулда системазының демократтыг принциптериниң, партияның иштики болгаш даштыкы политиказының дугайында беседалар болгулаар.

МЕДЭЭ ТӨВҮ

Молдавияның Страшеты районда тургустунган медээ төвү агитаторларның болгаш политинформаторның партийжи сөстү соңгукчуларга чедирериниге дузалап турар.

Күрүне эрге-чагыргазының органнарынга болган сөөлгү соңгулдалардан бээр районда, республикада болгулаан өскерилгелер дугайында медээлерни идеология ажылдакчылары ындыг төптерден ап болурлар. Хөй-ниитичи чурум-биле ажылдап турар дежурный консультантылар агитаторларның сонуургаан айтырыгларынга чедимчелиг харыыны берип турарлар.

(СЭТА-ның корр.)

ТҮҢНЕЛДЕРИН ЧУГААЛАШКАН

Эрзин районнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа 1979 ажыл-агый чылының түңнелдериниң дугайында илеткелди райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Н. К. Бегзи кылган.

Эрзинниң ишчилери күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле 1979 чылда көскү чедиишкиннерлиг болганын илеткелчи демдеглээн. Олар сүт садарын — 117 хуу, дүктү — 104,6 хуу күүсеткен. Бо херекке малчыннарның, саанчыларның киирген үлүг-хуузу улуг.

Бар курлавырларны чедир шиңгээдип албаанындан эът планы күүсеттинмээн дээрзин илеткелчи болгаш санал берген эштер айтып, үнген чылда четпестерни болдурбазының талазы-биле боттуг саналдарны киирген.

Ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин ук хуралга үндүрген. Эрткен чылдагы көргүзүглер ёзугаар бирги черни Ленин аттыг совхоз ээлээн. Ажыл-агыйның ишчилери күрүнеге сүт садарын 101,4 хуу, эътти — 100,6 хуу, дүктү — 102,5 хуу күүсеткен болгаш малдың баш санын чүзүн аайы-биле өстүрерин чедип алган. Янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүп хораар чоруу мурнукузундан эвээш болган.

Районнуң хойжу бригадаларының аразында чарышка «Нарын» совхозта Б. С. Нурзеттиң удурткан № 4 бригадазы төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 96 хураган, бир хойдан 2,1 кг дүктү алгаш, тиилекчи болган. Сүт-бараан фермаларындан «Чаа оруук» совхозта сүт-бараан фермазы күрүнеге сүт садар планын 127,3 хуу боттандыргаш, тиилекчи болган.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге СЭКП райкомунуң, улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, акша шаңналдарын тывыскан.

Эрзинчилер социалистиг чарышка бо чылын база катап Тес-Хемниң ишчилерин кыйгырган.

Х. КАРА-ООЛ.

• • •

ЧУРУКТА: КамАЗ автомобильдерни чыыр талазы-биле мурнакчы диртиен Шаукат Хаснутдиновтуң удурткаты комсомолчу-аныяктар бригадазы. (Бригадири солагай талазында, мурнунда). Бо бригада авточыылда заводунда социалистиг чарыштың хөй удаа тиилекчизи болуп келген.

А. СЕМЕХИННИҢ болгаш **В. ЛОГВИНОВТУҢ** фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

• • •

Чарышты улам калбартыр

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). лелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели болгаш II чергениң диплому-биле;

— **барыын зонадан —«Хемчик» совхозту** (директору О. Д. Сарыглар, партком секретары Д. Т. Сарыглар, ажылчын комитединиң даргазы К. К. Хомушку, ВЛКСМ комитединиң секретары А. С. Даваалан шаңнаан.

Мурнуу болгаш төп зоналарының совхозтары мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малдың баш санын өстүрер талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин күүсетпээнин барымдаалааш, ийиги черлерни тывыспас деп доктаалда демдеглээн.

Кызылдың куш фабриказын социалистиг чарышка тиилээн деп санаан болгаш аңаа СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң дипломун тывыскаш, 200 рубль түңнүг акша-биле шаңнаар.

Хойжу бригадаларының болгаш сүт-бараан фермаларының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломнары, 300-300 рубль түңнүг акша-биле шаңнаар черлер:

— **барыын зонадан —«Күш-ажылдың хостуу»** совхозтуң хойжу бригадазы (бригадир З. Д. Чалзып), «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазы (ферма эргелекчизи М. М. Кыргыс);

— **төп зонадан—«Коммунизмниң херели»** совхозтуң хойжу бригадазы (бригадир Ш. Ш. Оюн), «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Тей сүт-бараан фермазы (ферма эргелекчизи И. П. Сатоян);

— **мурнуу зонадан — «Нарын»** совхозтуң хойжу бригадазы (бригадир Б. С. Нүрзет), «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазы (ферма эргелекчизи Я. Д. Мөңге).

Мал ажылының 84 мурнакчыларын социалистиг чарыштың 1979 чылда түңнелдери-биле тиилекчилер деп санаар болгаш оларга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң дипломнарын тыпсыр, УАЧД-ге, дыштаныылга бажыңнарынга баар путёвкалар болгаш үнелиг белектер-биле шаңнаар.

СЭКП ТК-ның «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 110 чыл оюнуң дугайында» доктаалын, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1979—1980 чылдын кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткелин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартырының дугайында» доктаалын удуртулга болдургаш, мал кыштаглаашкынның чедиишкинниг эрттирер, оон баш санын бүрүнү-биле камгалаар, продуктулуун бедидер, республиканың совхозтарынга мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш садар база баш санын өстүрер талазы-биле 1980 чылдың күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседирин хандырар дээш көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга дээштиг социалистиг чарышты улам калбартырын партия, совет органнарынга, ажыл-агый удуртукчуларынга доктаалда дагзып турар.

АРГА-КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Тываның кооператорларының партия-ажыл-агый активиниң хуралы чоокта болуп эрткен. СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң кооператорларының X съездизиниң шиитпирлеринге, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга дүүштүр база «Хереглекчилер кооперациязының ажыл-чорудулгазын улам ыңай хөгжүдер болгаш экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга холбаштыр актив хуралынга ажыл-херекчи шыңгыы чугаа болган болгаш партия-ажыл-агый активиниң хуралының киржикчилери республиканың кооператорларының 1980 чылда социалистиг хүлээлгелерин чүүлдүг деп көргеш, хүлээп алган.

Тываның кооператорлары беш чылдың эрткен дөрт чылдарында болгаш 1979 чылда багай эвес түңнелдерлиг ажылдааның актив хуралы демдеглээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының дөрт чылдар планын 100,6, 1979 чылдының бүрүн күүсеткен. Бо талазы-биле Мөңгүн-Тайга, Кызыл, Тожу, Өвүр, Улуг-Хем, Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Тес-Хем райполары, Тере-Хөл сельпозу, «ҮТКА 25 чылы», «Өөк», «Тиилелге» совхозтарда рабкооптар эки ажылдаан.

Ниити чемненилгениң бараан саарылгазы дөрт чылда 21 хуу өскен, план 103 хуу күүсеттинген. Бодунуң продукциязының үлүү 70,7 хуу четкен. Мөңгүн-Тайга, Таңды, Эрзин, Тожу, Улуг-Хем райполарының ниити чемненилге черлери бедик көргүзүглүг ажылдаан.

Кооперацияның белеткел организациялары дөрт чыл планын 104,5 хуу күүсеткен. Улуг-Хем, Таңды, Тес-Хем райполарының белеткел конторалары эки көргүзүглерлиг болган. Кызылдың аң өстүрер ажыл-агыйы беш чыл планын эрткен чылдың ноябрь 7-де күүсеткен. Кооперация шугуму-биле үлетпүр бараанарын бүдүрери өскен. Хлеб быжырарының планын 102 хуу күүсеткен. Кондитер кылыглар бүдүрери 1978 чылдыындан 24 хуу көвүдээн. Чем артынчылары-биле мал семиртир хүлээлге чедиишкинниг күүсеттиини. 50 ажыг тонна инек эъдин алган.

Системаның АТК-зы дөрт чылдар планын 108,7 хуу күүсеткен. Садыгның болгаш ниити чемненилгениң материал-техниктиг баазазы калбарып, чаа магазиннер, столоваялар немежип турар. Мааңаа СТУ-нуң, Таңды, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик райполарының, «ҮТКА 25 чылы» совхозта рабкооптуң киирген үлүү улуг.

Үстүнде демдеглеттинген болгаш өске-даа чедиишкиннерни демдеглевишаан, актив хуралы планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле ажылда четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер хөй, ажыглаттынмайн турар арга-курлавырлар бар дээрзин айыткан. Планның ниити күүселдезиниң артында чамдык хереглекчилер ниитилелдериниң, бүдүрүлгелерниң, организацияларның, контораларның улуг четпестери ажытталып турар. 21 ниитилелдериниң 6-зы бараан саарылгазының дөрт чыл планын, 3-ү—эрткен чылдыың күүсетпээн. Оларга Барыын-Хемчик, Эрзин райполары, «Найырал» рабкооп хамааржыр.

Моон кол чылдагааны чүдел, арга-курлавырлары кайдал? Хамыктың мурнунда хереглекчилер ниитилелдериниң баштаар черлери, оларның специалистери бараан-биле чедир ажылдавайн турарында. Чүгле бо чылдагаандан бараанарны чедир албас, орайтадыр, хемчээлин, өңүн, сезонун барымдаалавас чоруктар тыптып, баазаларда бар бараанарны садыгларга үзүктелдирер азы артык курлавыр тургузар, өртек чиигедир чоруктар болуп турар. Чүгле бо чылдагаанны чайладыр болза безин план күүселдезинге хөй курлавыр тыптыр.

Бараан берикчилери-биле харылзааның кошкаандан, олардан негелдениң четпезинден дыка хөй бараан берикчилери кооперацияга бээр хүлээлгелерин ыракта чедир күүсетпейн турар. Ол чорук ылаңгыя үлетпүр бараанарының садарын өстүреринге шаптыктап турар. Ынчангаш бараан берикчилери-биле харылзааны экижидери база бир курлавыр.

Кооперацияның көдээде садыг четкилери бараан ассортиментизин элбетпейн, чамдык чугула херелгелдиң бараанарын үзүктелдирип, хандырылганың культуразын бедидеринче кичээнгей салбайн турар. Магазиннерниң чылдагаан чок хаалгыг турары эрткен чылын 877 магазин-хүн четкен. Олар ылаңгыя Бай-Тайга, Өвүр, Каа-Хем, Бии-Хем, Балгазын ниитилелдеринде хөй болуп турар. Күрүнениң өртек чурумун хажыдар, садып алыкчыларны кончуп алыр чоруктар ам-даа бар.

Ниити чемненилге черлери чыл планын күүсетсе-даа, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем райполарының, «Сүт-Хөл» рабкооптуң чемненилге черлери планын күүсетпээн. Чамдык столоваяларда чем ассортиментизи кызыы, шынары куду, санитарлыг байдал четпес боор турар. Белеткелчилериниң четпес ажылдап турарындан дүк, сүт, ногаа, картофель, мөөгү, тооруқ белеткээриниң пландары күүсеттинмейн турар. Системаның хлеб быжырар черлериниң ниити күчүзүнүң чүгле 60 хуузу ажыглаттынып турар, бо байдал Чөөн-Хемчик, Каа-Хем райполарында, «Найырал», «Өөк» рабкооптарда дыка багай. Чамдык пекарнялар карылгалыг ажылдап турар. Ол ышкаш кооперацияның тудуг ажылында, транспортунуң ажылында, болуун бүдүрүлгелериниң ажылында бар четпестерни илеткелчи, Респотребсоюз баштаар чериниң даргазы Ю. С. Катков болгаш актив хуралынга санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн. Ооң-биле кады амгы үеде малчыннарның садыг хандырылгазынче онза кичээнгей салырының чугулазын хуралга чүве чугаалааннар демдеглээн.

Онгу беш чылдың доостур чылында республиканың кооператорларының мурнунда улуг сорулгалар турар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 120 миллион рубль, ниити чемненилгениң саарылгазы 5,5 миллион рубль чедер. 1700 муң рубль капитал салыышкынны шиңгээдип алыр, 1820 муң рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирер. Бо чылын 2276 тонна дүкту, 950 тонна эътти, 150 тонна сүттү, 2300 тонна картофельди, 1500 тонна ногааларны, 802 муң рубльге ельктү садып алыр. Бо болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээр төлээде, кооператорларның аразынга социалистиг чарышты дээштиг организастаары, садыг адыры, бүдүрүлге бүрүзү доктаамал дең-деңги ажылдаары, ажылдакчы бүрүзү бо чылды ленинчи ёзу-биле шалыпчы ажылдаарының чылы болдурар дээш күжениишкинниг, чогаадыкчы ажылдаары негеттинер.

С. ЧИГЖИТ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КООПЕРАТОРЛАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Садыг болгаш ниити чемненилге талазы-биле: үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын 1980 чылдың декабрь 30-де күүседир, пландан ажыр 500 муң рубльдиң бараанын саарар, төлчүтпээн арга-биле 1 миллион рубльдиң бараанын саарылгаже немей киирер; 185 ярмарка-базаарларны, 80 делгелге садыглаашкынны организастаар, 17 магазиннерни бараанны боду шилип алыр аргаже шилчидер, ындыг магазиннерниң бараан саарылгазынга үлүүн 45 хуу чедирер.

Ном садыглаарының чыл планын декабрь 30-де күүседир, хөй-ниитиниң күжү-биле 12 муң рубльдиң номнарын садар, 3 ном кооперацияларын немей организастаар.

Ниити чемненилге черлериниң бараан саарылгазының чыл планын декабрь 30-де күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,5 хуу бедидер.

Белеткел ажылдарының болгаш бүдүрүлге талазы-биле: белеткел саарылгазының чыл планын декабрь 25-те күүседир, пландан ажыр 200 муң рубльдиң көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чиг-эътти садып алыр; дүк, ногаа болгаш картофель белеткээриниң баазаларын белеткээрин хуусаадан 15 хонук эрте доозар, бо адырга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу бедидер, аң өстүрер ажыл-агыйга 1000 тоолай турар ийи салбырны организастаар.

Хлеб-булочка кылыгларның беш чыл планын декабрь 1-де, 1980 чылдың планын декабрь 29-та күүсеткеш, пландан ажыр 60 тонна хлеб-булочка кылыгларны бүдүрер, оон иштинден 15 тоннаны ленинчи юбилейге чедир бүдүрер, планга немей 25 баш хаваны семиртип азыраш, 12 центнер эътти немей алыр.

Транспорт, капитал тудуг талазы-биле: чүък сөөртүлгезиниң чыл планын декабрь 29-та күүседир, пландан ажыр 1 муң тонна чүъкту сөөртүр, транспортка күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,3 хуу бедидер, тонна-километрниң сөөртүлге бот-үнезин 0,4 хуу чиигедир, 60 комплект дугуйларны, 4 муң литр бензинни камнап алыр.

Тудуг-монтаж ажылдарының болгаш ажыглалга киирер объектилерниң чыл планын декабрь 30-де күүседир, пландан ажыр 5 муң рубльдиң ажылдарын, оон иштинде 2 муң рубльдиин ленинчи юбилейге чедир күүседир. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1,5 хуу бедидер, В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 110 чыл оюнга чедир Чаа Шагаан-Арыгда 2 квартиралыг бажыңны ажыглалга киирер, 4 муң тууйбуну, 5 тонна цементини, 3 тонна металл конструкцияларны, 3 муң квт-шак электри энергиязын, 3 тонна кывар-чаар материалдарны камнап алыр.

Сан-хөө талазы-биле: пландан ажыр 40 муң руб. орулганы алыр, саарылга чарыгдалын 30 муң рубльге кызырар, план чок чидириглерни эрткен чылга удур 10 муң рубльге кызырар.

Ажылчы чонну кооперацияга киирериниң болгаш хуучулар дадывырын чыырының пландарын декабрь 25-те күүседир. Ол ышкаш кадрлар өөредириниң болгаш белеткээриниң талазы-биле хүлээлгелер тодаргай айыттынган.

Тываның кооператорлары Хакасияның кооператорларын социалистиг чарышка кыйгырган.

ӨӨРҮШКҮЛҮГ ТЫВЫШТАР

Рига чурттуг библиотекарь О. Кузнецов В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралынга тураскаадып үндүрген маркалар, открыткалар, чагаа хаптары, медальдарны чээрби ажыг чыл дургузунда чыып келген. Коллекцияда революцияның баштыңчызынга тураскааткан баштайгы совет медаль база бар. Ол дээрге коллекционерниң үнелиг тывыштарының бирээзи.

Оон хоолгалары Күрүнениң тээгү, Революция болгаш чурттуң оон-даа өске музейлеринде кадагалаттынган. Хоочун библиотекарының коллекциязында баштыңчының ажыл-херээнге тураскааткан оон-даа өске медальдар хөй. Чижээ, «В. И. Ульянов — студент», «В. И. Ленин «Искра» солуннуң үндезилекчизи», «В. И. Ленин Разливте», «В. И. Ленин Октябрьда»...

О. Кузнецов чурттуң музейлериниң, библиотекарьларының барык шуптузу-биле харылзааны тудуп турар. Баштыңчының овур-хевирин көргүскен открыткаларны болгаш маркаларны ол Польшадан, Венгриядан, ГДР-ден, Индиядан, Вьетнамдан, Англиядан, Франциядан, АКШ-тан ап турар. Ооң Ленин дугайында чыгган солун эскпонаттарын Украинаның, Литваның, Эстонияның, Латвияның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, ажыл-агыйларының ажыл-ишчилери болгаш школаларының өөреникчилери сонуургап көрүп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 110 чылынга тураскаадып, бир чыл ажыг үе дургузунда О. Кузнецов хөрек демдектери чыып келген. Бо чылдың январь 8-ке чедир ооң чыып алганы хөрек демдектериниң болгаш эмблемаларының саны чеди муң ажып турар. Оларның үш муңу хирезин ССРЭ-ге кылган. «Ленин», «Ленинчи черлер», «Маадыр хоорайлар», «Чогаалчылар», «Совет Эвилелиниң Маадыры» деп темалар аайы-биле оларны делгээн.

Немец, болгар, англи хөрек демдектериниң саны ийи муң ажып турар. Оларны «Космос», «Спорт», «Футбол» деп темаларга чарган.

О. Кузнецов бо хүннерде өөрүшкүлүг дилээшкиннерин болгаш аас-кежиктиг тывыштарын уламчылап турар.

В. ЛИЕЛХАС.

Латви ССР, Лиепая хоорай.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Индияның премьер-министри Индира Гандиниң харыызы

ДЕЛИ. «Совет Эвилели — Индияның шынчы өңнүү. Бистиң экономиктиг хөгжүлдевиске ол дузалаан болгаш делегейниң дыка хөй чугула айтырыгларын дугайты ол бистиң туружувусту деткээн. Хосталга дээш демиселиирде Африка, Азия чурттарынга ол кезээде дуза чедирип келген» — деп, Индияның премьер-министри Индира Ганди медеглээн.

Индияның национал улуг байырлалының — Республика хүнүнүң 30 чылының мурнуу чарыында — совет журналистерниң айтырыгларынга харыылап тура, ол мынча деп чугаалаан: бистиң үзел-бодалдарывыста ниити чүүлдер хөй. Чурттуң хөгжүлдезин боду хандырарынга аажок улуг ужур-дузалыг металлургия заводтарын тударда Индияга Совет Эвилелиниң дузалааны билдингир болгай. Бис берге байдалдарда турувуста болгаш өске хөй-хөй чурттар биске удур туруп турар душта өске-даа дыка хөй талаларга Совет Эвилели бисче кичээнгей салган. Совет Эвилели-биле найыралды ынчангаш үнелээр бис.

Совет Эвилелинге чоруп тургулааным-ның дугайында, ол ышкаш совет удуртукчуларның, янзы-бүрү совет делегацияларның Индияга аян-чоруктарының дугайында эң чылыг болгаш өөрүнчүг сактыышкыннар менде кадагалаттынып арткан. Ындыг аян-чорук бүрүзү бистиң харылзааларывысты быжыглап турар деп ол айыткан.

Бистиң даштыкы политикавыстың үндезилекчизи мээң ачам Джавахарлал Неру чорааның билир силер, Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга найыралдың үндезиннерин ол харын салган, а бистер ооң чүгле изин салгап чоруур бис деп, И. Ганди демдеглээн. Бистиң даштыкы политикавыс кая-даа каттышпастың политиказы болуп турары маргыш чок. Ынчангаш аңгы-аңгы айтырыгларны боттарывыстың национал эрге-ажыктарывысты барымдаалап көөр бис. Ол эрге-ажыктар өске өндүр улуг чурттуң эрге-ажыктары-биле дүгжүп турарынга кончуг өөрүүр бис, ооң ачызында өңнүктер болуп шыдаарывыс чугаажок.

Совет улуска хамаарыштыр өндүр улуг магадаашкынныг мен деп, премьер-министр медеглээн. Ол улус аажок улуг чедиишкиннерни болгаш депшилгени чедип алган. Аңаа бодум каш катап бүзүрээн мен. Совет Эвилелиниң кайы хире бурунгаар бар чоруурун аян-чорук санында-ла караам-биле көрүп чораан мен. Эртемниң, техниканың, республикаларда национал культураның хөгжүлдезинде ооң чедиишкиннери бүгү делегейде илдең. Ол бүгү чүүлдер хөй янзы макталды чедип алган кылдыр санаар мен. Совет кижилер мөңээ кезээде эң улуг найыралды илергейлеп келген.

Б. ЧЕХОНИН,
СЭТА-ның корр

БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ФРИТАУН. «Сьерра Леоне — ССРЭ» даар найырал ниитилелдиң семинары болуп, ону ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканындан бээр 118 чылынга тураскааткан.

Совет Эвилелиниң бүгү талалыг, ак сеткилдиг дузаламчызы болгаш деткимчези улустарның неоколониализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш хамааржышпас чорук дээш демиселин күштелдиреринге идиг берип турар деп семинарның киржикчилери чугааларынга онзалап демдеглеп турган.

Семинарның киржикчилери ССРЭ-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыңай быжыглаарын деткип чугаалаан.

ХАНОЙ. Вьетнамның херээженнер федерациязының республика конференциязы аңаа болган. Чурттуң херээженнер организацияларының ажылының түңнелдерин аңаа үндүрүп, бо чылгы — ийиги вьетнам беш чылдың доостур чылында сорулгаларны төлевилээн.

Бо чылдың алдарлыг юбилейлерин—Вьетнамның Коммунистиг партиязының 50 чылын, Хо Ши Минниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 90 чылын болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканы чарлааның 35 чылын бүдүрүлгелерге болгаш хөй-ниити амыдыралынга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээринче республиканың ажыл-ишчи херээженнерин Вьетнамның херээженнер федерациязы кыйгырган.

ТОКИО. Атомнуг, водородтуг боо-чепсекти хоругдаары дээш Бүгү-япон чөвүлел активчилериниң конференциязы ажылын доосккан. Оон чурттуң бүгү булуңнарындан келген 200 чыгам киржикчилери ядролуг боо-чепсекти дүжүрери дээш, япон ортулуктарда даштыкы шериг баазаларын дүжүрери дээш шимчээшкинни калбартырының айтырыгларын чугаалашкан. Япон чепсектиг күштерин немей өстүрүп турарынга удур демиселге чурттуң бүгү депшилгелиг күштериниң күжениишкиннерин каттыштырарының эргежок чугулазын конференцияның киржикчилери онзалап демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың нефть үлетпүрүнүң 60 муң ажылчыннарының ажыл соксадыышкыннарын чүък машиналарының чолаачыларының болгаш склад ажылчыннарының профэвилели деткий берген. Коллективтиг чаа дугуржулганы кылырын болгаш пенсия хандырылгазын экижидерин негеп турар нефтичилерниң 14 хүн уламчылап келген ажыл соксадыышкынын моон мурнунда америк ажылчы чоннарның өске хөй-хөй отрядтары база деткээн. Луизианага ажыл соксадыышкынынга металл сайзырады ажылдап кылыр үлетпүрнүң ажылчыннарының болгаш механиктериниң профэвилелиниң 1 муң 600 кежигүннери каттышкан. Судтарның кара туразында аажылаашкынның дузазы-биле ажыл соксадыышкынын үзер даар бүдүрүлге ээлериниң оралдажыышкыннары тураажок, нефтичилер боттарының негелделерин хандырарын чедип алыр деп шиитпирлиг чоруунуң дугайын медеглээннер.

ТЕГЕРАН. Бир эвес кандидаттарның бирээзи соңгукчуларның бадылаашкыннарының 51 хуузун алтар болза, январь 25-те болур кылдыр төлевилеттинген президент соңгулдазы ол-ла хүн доостур деп, Ислам революстуг чөвүлелдиң бирги секретары аятолла Бехешти Тегеран радиозунуң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Ындыг болбаан таварылгада февраль 9-та соңгулдаларның ийиги ээлчээ болур, ынчан бадылаашкын даңзызынга чүгле ийи кол кандидат арттар деп ол чугаалаан.

Аятолла Хомейни-биле чоокта чаа Кумга болган ужуражыышкынының үезинде иран парламентиге (меджлиске) соңгулдаларны бо чылдың март 21-те чедир эрттирер деп шиитпир хүлээп алдынганын Бехешти база чарлаан.

(СЭТА).

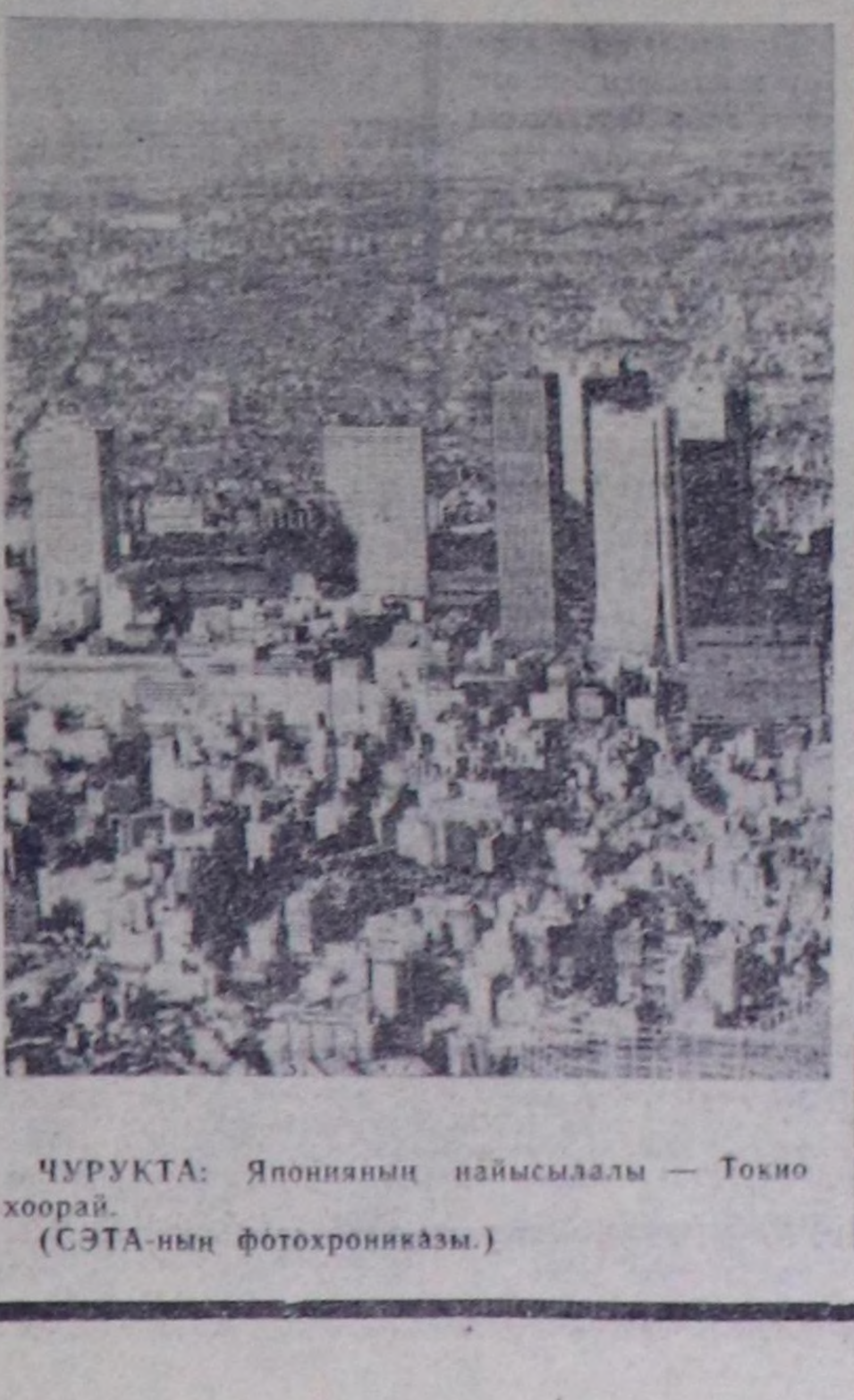

ЧУРУКТА: Японияның найысылалы — Токио хоорай.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АФГАНИСТАНГА СОВЕТ ДУЗАНЫ ДЕТКЭЭН

БЕЙРУТ. Ам араб чурттарында реакция Афганистанда исламны камгалаарының дугайында шуугаазын үндүрген деп, Египеттиң демократтыг аныяктар эвилелиниң төлээлекчизи Тахер Аш-Шейх медеглээн. «Ынчаарга Израильдиң эжелеп алганы ыдыктыг ислам черлерни, ылаңгыя Иерусалимни хостаарының талазы-биле чүге кандыг-даа хемчег алдынмайн турарыл?» — деп, ол айтырган.

Арабтарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң деткиириңге, депшилгелиг араб күрүнелерниң камгаланыр аргазын быжыглаарынга, оларның политиктиг болгаш экономиктиг хамааржышпас чоруун быжыктырарынга ССРЭ-ниң ролюн араб улустар эки билип турар деп, «Аль-Баила» солун бижээн. Олар ССРЭ-ниң Афганистанга дуза чедиргенин деткип турар болгаш америк империализм-биле араб улустарны эвеглежип турар араб реакцияга мегелетпес.

ДЕЛИ. АДР-ниң иштики херектеринге даштыкыдан холгаарлаашкынны Индияның демократтыг хөй-ниитизиниң калбак бөлүктери шиитпирлиг буруу шаап турар деп Афганистанның Улус-демократтыг партиязынга ИКП-ниң Национал Чөвүлелиниң чоруткан чагаазында онзалап демдеглээн.

АКШ биле Кыдат Пакистанның девискээрин террористер белеткээр тускай чер кылдыр ажыглап турар. Империалистиг даштыкы агрессияны ойтур шаварынга афган ажылчы чоннарга Совет Эвилели дузалаан. Ол чогуур үезинде болгаш бүрүнү-биле чөптүг базым найыралдың, чаагай кожа-хелбээчи чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың дугайында совет-афган керээге дүүштүр кылдынган.

ТОКИО. Социализм ниитилелиниң чингине секретары Т. Сато барыын чүкте өөскүдүп үндүрүп турар антисовет пропаганда шуугаазынының дугайында мынча дээн: «ССРЭ-ниң Афганистанга хамааржыштыр кылган чүүлдерин шын болгаш чөп деп санаар мен. Афган улуска оон чазаның дилээн ёзугаар дүрген дуза чедиргеш, Афганистанга Чилиниң трагедиязы катаптаарын болдурбайн, Совет Эвилели бодунуң тээгүлүг хүлээлгезин күүсеткен.

ВАШИНГТОН. Даштыкы агрессияны ойтур шаварынга Афганистанга дуза чедирген Совет Эвилелиниң туружун Гренаданың премьер-министри М. Бишоп бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген. Ол дузаны найыралдың, чаагай кожа-хелбээчи чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың дугайында совет-афган ийи талалыг керээге үндезилеп чедирген болгаш КНО-нуң уставынга дүгжүп турар деп Гренаданың доктаамал чазаның америк күрүнелер организациязынга парлап нептереткен медеглелинде демдеглээн. Бир чурт дайын кыжаныышкынынга таварышкан өске тускай догуннаан чурттуң аңаа дуза чедирер дугайында дилээн кажан-даа хандырып болур деп ол медегледе чугаалап турар.

«Мурнуу Африка Республиканың шериглериниң Родезияда туруп турарын кажан-даа буруу шаппайн, Мурнуу Африка Республикага удур экономиктиг санкцияларны кажан-даа деткивейн, ам улуг шуугаазын үндүрүп турар дыка хөй чурттарның арын чаар мегечи туружун ол сойгалаан.

(СЭТА)

Эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-делегей конгрезиниң МЕДЕГЛЕЛИ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-делегей конгрезиниң хөделиишкиннерин үргүлчүлээр талазы-биле делегей секретариадының бирги сессиязы ажылын Ливияның найысылалында доосккан. Ооң киржикчилери 1980 чылда хөделиишкиннерниң программазын көрген болгаш чүүлдүг деп санаан.

Садатчы ёзу-чурумнуң чоннарга удур политиказын, Египетти Чоокку Чөөн чүкте национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарынче, хамыктың мурнунда Палестинаның араб улузунуң демиселинге удур шыгааттынган америк империализмниң шериг баазазы болдурарынче Садаттың углаанышкынын хүлээп алдынган медегледе шыңгыы буруу шапкан.

Садаттың АКШ болгаш Израиль-биле сүлчээзи араб улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга, бүгү-ниити тайбының болгаш айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга шыңгыы кыжаныышкынны тургузуп турар деп, документиде онзалап демдеглээн. Кызыл далайның, Персид мугулдурунуң болгаш Индий океанының девискээрлеринде Вашингтонуң агрессчи чүткүлдеринге делегей секретариады шиитпирлиг удурланып, АКШ-тың хөделиишкиннери ол делгем девискээрге болгаш ооң нефть байлактарынга америк империализмниң тергиинделин быжыглаар сорулганы салып турарын онзалап демдеглээн.

Иранга болгаш ол девискээрниң өске-даа чурттарынга хамаарыштыр АКШ-тың өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиишкиннерин база Африка күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлаашкынның дугайты шыңгыы сагышсырал делегей секретариадының медеглелинде илергейлеттинген.

Бүгү-ниити тайбыңга, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыларының херээнге кыжаныышкынны тургузуп турар Вашингтонуң агрессчи чүткүлдеринге хамаарыштыр сереңчилелдиг болурунче делегейниң калбак хөй-ниитизин секретариат кыйгырган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга

ТАТАР АССР. Владимир Ильич Ленин 1887 чылда Казань университединге өөренип тургаш, студентилерниң революсчу шимчээшкининге киришкени дээш Кокушкино суурже шөлүткен турган.

ЧУРУКТА: Ленино-Кокушкино суурда Владимир Ульяновтуң шөлүлге үезинде чурттап турган бажыңы.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Клуб болгаш соңгулда

АЖЫЛЫН ЭКИЖИТКЕН

РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда—совет улустуң амыдыралында улуг политиктиг болуушкун, социалистиг демократияның чайынналчак байырлалы. Ынчангаш Улуг-Хем районнуң культура албан черлери бо хүннерде соңгулдаларга уткуштур ажылын улам идепкейжиткен. Ол талазы-биле элээн хөй ажылдар кылдынган. Районнуң клуб, Культура бажыны база кызыл-булуң бүрүзү агитпунктулар төптери апаргылаан. Культура албан черлериниң ажылдакчылары агитаторлар болуп, соңгукчулар ортузунга солун лекция, беседаларны чорудуп турар.

Амгы үеде Торгалыгның, Ак-Туругнуң, Арыг-Үзүүнүң, Хайыраканның кодээ Культура бажыңнарының организастап чорудуп турар политиктиг ажылы солун утка-шынарлыг, бедик идей-кижизидилгелиг. Оларга тематиктиг кежээлер үргүлчү болуп турар апарган.

Ол ышкаш Хайыраканның, Торгалыгның, Арыг-Бажының болгаш өске-даа суурларның кодээ библиотекалары соңгулда кампаниязынга хамаарышкан тускай литератураны, брошюраларны делгээн тускай булуңнарны кылгылаан.

Оларга келген соңгукчулар ССРЭ Конституциязы, совет демократия, Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне дээш өске-даа темаларга солун беседаларны дыңнап турар.

Ол ышкаш Культура бажыңнарының чанында ажылдап турар Торгалыгның «Аржаан» (удуртукчузу Арина Дөңгүр-оол), Арыг-Бажының «Хамнаарак» (удуртукчузу Кара-оол Тумат), Ак-Туругнуң «Малчын» (удуртукчузу Кара-кыс Оюн) болгаш өске-даа агитбригадалар бо хүннерде тускай график ёзугаар фермаларда, хойжу бригадаларда база коданнарда ажылдап турар соңгукчуларга солун программалыг концерттерни көргүзүп турар. Ол ышкаш Культура бажыңнарынга база концерттер доктаамал болуп турар апарган.

Районнуң культура албан черлеринге янзы-бүрү темалыг кежээлер моон соңгаар-даа болур. Аңаа соңгукчулар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының, совет демократияның, ССРЭ Конституциязының дугайында болгаш оон-даа өске темаларга лекцияларны дыңнаар. Ол ышкаш аныяк соңгукчуларның тематиктиг кежээлерин база эрттирер.

Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы кодээ Культура бажыңының «Хамнаарак» агитбригадазының бот-тывынгыр артистери Советтерге соңгулдаларга белеткелдиң политиктиг кампаниязының үезинде боттарының ажылын улам идепкейжиткен. Олар агитбригаданың чаа концерт программазын чогаадып тургускан. Ынчангаш оон концертин малчыннар, механизаторлар, кодээниң бүгү ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле көрүп турар.

Бо удаада агитбригаданың концертин Арыг-Бажы суурнуң бүгү чурттакчы чону, соңгукчулар сонуургап көрген. Бот-тывынгыр артистер Кара-оол Хандыжааның, Май-оол Базырның, Любовь Сувалчаптың, Оюмаа Доңгактың ырлаарын, «уруглар ансамблиниң лириктиг ырларын, Александр Кара-оолдуң танцызын, Кара-оол Туматтың тааланчыг сыгыдын олар хөлчок сонуургааннар.

«Хамнаарак» агитбригада Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга база хойжулар бригадазынга барып, солун концертин көргүзер. Концертчилер малчыннарга чеде бергеш, чүгле оюн көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, оларның ажылынга дуза көргүзүп, демниг ажылдаар болгаш лекция, беседаларны номчуур.

Соңгулдаларга бүгү талалыг белеткел ажылдары бистиң республикада хүн бүрү калбарып орар. Чодураа суурнуң кодээ библиотеказының ажылы база идепкейжээн. Ында соңгулдаларга хамаарышкан тускай булуңну көрүштүг кылдыр дерип тургускан.

Бо хүннерде суурнуң чурттакчылары боттарының хостуг үе-шагын библиотекага солун-сеткүүлдер, янзы-бүрү журналдар, чечен чогаал номнары номчуп эрттирип турар.

Чааты кодээ Совединиң секретары Александра Дамбар чон ортузунга масса-политиктиг ажылды улам калбартыр сорулга-биле библиотекага келгеннерге совет демократия, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Конституцияларының дугайында беседаларны чорудуп турар.

Чодураа суурнуң библиотекаларында соңгулдаларга хамаарышкан номнарның, брошюраларның тускай булуңун шевергин кылган.

Библиотекарь комсомолчу Людмила Балы-Суур соңгулдаларга белеткел үезинде кылып чорудар ажылының планын чогаадып, ону кодээ Советтиң күүсекомунга бадыладып алгаш, ол ёзугаар ажылдап турар.

Библиотекага келген улуг назылыг кижилерге база эң баштай соңгуур аныяктарга соңгулда, совет демократия дугайында беседаларны кылып берип турар.

Библиотеканың ажылынга кодээ суурнуң интеллигенциязы, агитаторлар, политинформаторлар улуг дузаны чедирип, боттары база хереглээн материалдарын библиотекадан бижиттирип ап турар.

О. МОНГУШ.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Т. Левертовская 60 харлаан. Чурукчунуң чогаадылга ажылы эгелээнден бээр 40 чыл болганынга тураскааткан делгелге республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде ажыттынган. Делгелгени культура министри М. Хомушку ажыткан. Ооң чогаадыкчы ажылының дугайында таныштырылганы Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы И. Салчак кылган.

Хоочун чурукчунуң чүс ажыг ажылдары музейниң делгелге залында делгеттинген.

ЧУРУКТА: Т. Левертовская бодунуң ажылдары-биле көрүкчүлерни таныштырып турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДОСТОЕВСКИИГЕ ТУРАСКААЛ

Бистиң культура салгалывыс

Ф. М. Достоевскийниң чогаал ажылынга сонуургал бистиң үевисте бичии-даа кошкаш дивейн турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында ооң чогаалдарын ССРЭ-ниң улустарының 28 дылдарынга ниити тиражы 31 млн. 137 муң кылдыр 399 катап парлаан. Орус чогаалчыларның иштинден Достоевскийниң чогаалдарын даштыкыда эң калбаа-биле номчуп турар.

Москвада Достоевский кудумчузунда чогаалчының бажың-музейи бар, ооң чаш болгаш аныяк чылдары аңаа эрткен. Улуг эртем-шинчилел ажылын ында доктаамал чорудуп турар. Ылангыя ам бир чыл болгаш, 1981 чылда Ф. М. Достоевскийниң төрүттүнгенинден бээр 160 чыл, мөчээнинден бээр 100 чыл болур деп турары-биле холбаштыр ук ажылче онза кичээнгей салдынган. Ам Достоевскийлерниң бажыңын катап тургузуп турар. Чогаал ажылын калбаа-биле көргүзер.

Ф. М. Достоевскийниң бажың-музейиниң дугайында улуг эртем ажылдакчызы, литературовед Галина Пономарева мынча деп чугаалап турар.

Ф. М. Достоевскийниң бажың-музейи Москвада, шаанда Марийн эмнелгезиниң оң талакы ужунда турар. 1823 чылда эмчи Михаил Андреевич Достоевский кадайы болгаш ийи оглу-биле анда чурттай берген. Келир үениң чогаалчызы, ийиги оглу Федор ынчан чүгле ийи харлыг турган. Достоевскийлерге ниити чурттаалга бажыңындан бирги каътта ийи чавыс өрээлди, кухняны берген. Кирер өрээлдиң чартыын бичии кылдыр үзүктеп каан. Оолдарының удуур өрээли ол турган. Сөөлүнде өг-бүлези көвүдей бээрге, улгатырып алганы бо квартирага Фёдор Достоевский чаш болгаш аныяк чылдарын эрттирген.

Бажыңның соңгалары Божедомка (амгы Достоевский) кудумчузунче көрүнген. Ук кудумчунуң ады эрткен чүс чылдың эгезинде ол чоок-кавыга турган тоянчылар, боду амызынга четтинген, азы кем-херек үүлгедип чораан улусту орнукшудуп турган хөөрдөн укталган. Сураглыг зодчий (уран тудугжу) Жилярди 1806 чылда ампир стиль-биле туткаш, ядыыларга эмнелге бажыңы кылдыр кээргээн сеткил-биле берген ол бажың ынчангы Москваның түрегденчиг кыдынга онзагай ылгалдыг көстүп турган. Эмнелгениң ийи ужу Достоевский ады-биле мөңге харылзаалыг болган (солагай талакы ужунга 1821 чылда ол төрүттүнген).

1838 чылда Фёдор Достоевский Петербургка барып, инженер училищезинге кирип алган. Ооң эгелээш-ле чогаалчының салым-хуузу бо хоорай-биле ыяк холбашкан. Москвага ол чүгле чорук айы-биле кээп турган. «Ак-сарыг баштыг, куузумаар шырайлыг, боданыычал топтуг оолдуң» (Москва пансионунга ооң кады өөренип турган эжиниң сактыышкыннарындан) овур-хевири Москвада бо бажыңда мөңгези-биле чуруттунуп артып калган. Сеткил-сагыштың, күзел-чүткүлдүң хөлзээзиниң-биле «от-көс дег кижи» деп оглунуң дугайын адазы чугаалап чораан.

Чогаалчының мөчээниниң соонда (ол 1881 чылдың февральда мөчээн) кадайы Анна Григорьевна Достоевская «Ф. М. Достоевскийниң тураскаал өрээлин» Москваның төөгү музейинге ажыткан болгаш ашааның тураскаалы-биле холбашкан бүгү-ле чүүлдерни аңаа кадагалап чыткан. Ынчан ооң коллекциязынга 2,5 муң экспонат чыгдынган, бо бүгү музейниң үндезинин тургускан. Чогаалчының бүгү-ле бижимел ажылдарын база Москвага шыгжаан (ам ол бүгү В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотеказында, күрүнениң төп литература архивинде, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ленинградта Орус литература институдунда кадагалаттынган).

Чогаалчының төрүттүнгени болгаш чаш чылдары-биле холбашкан черлерни тураскаалдыг черлер болдурар дугайын совет үеде доктааткан. Эмнелгениң оң талакы азыында Достоевскийлерниң бажыңын 1928 чылда музей кылдыр тургускан.

Чогаалчының акызының сактыышкыннарын ёзугаар бажың иштиниң байдалын катап таарыштыр тургускан: ада-иезиниң бөдүүн эт-севи—стол болгаш ном шкавы, лаа салыр эрги чес колдулар, адазының болгаш иезиниң портреттери—авазының шырайы угааныг, чоргаар болгаш эргим көстүр, адазыныы—элээн шыңгыы.

Достоевскийниң амыдыралы болгаш чогаал ажылы-биле холбашкан хөй материалдар музейде чыгдынган. Чогаалчының кадайының коллекциязын база мында эккелген. Музей үндезилеттингенден бээр (ол ам Күрүнениң литература музейиниң кезии боор турар) мында делгеттинген экспозиция Анна Григорьевнаныынга бодаарга дөрт катап өскен болгаш ам ооң саны 10 муң чедип турар. 185 дөрбелчин метр хемчээлдиг алды өрээлдерде бүгү чүүлдерни делгеп салган.

Ооң үежилериниң айтып турганы-биле алырга, Достоевскийниң овур-хевири ужуражан санында-ла бир янзы болур. Музейде кадагалаттынып турар эң ховар портреттер база фото-чуруктар чогаалчының нарын сагыш-сеткил байдалын билип аарынга дузалаар. К. Трутовскийниң портредин де «Ядыы кижилерниң» 26 харлыг автору бодангаазыг чымчак шырайлыг кылдыр көстүп турар. Шөлүлге болгаш каторга соонда, ооң арын-шырайы өскерли берген. Ынчан ооң үзел-бодалының хевирлеттинип турарын, ооң демиселин, дилээшкиннерин эскерип болур («мен вектиң төлү мен, бүзүрел чок чоруктуң болгаш дадагалзалдың төлү мен»—деп, ол ынчан чугаалаар).

1860—1870 чылдар үезинде ооң ёзулуг бышкан чогаалчы апарганын ол үениң чуруктарындан көрүп болур. 1880 чылдың июньда Москвага Пушкинниң тураскаалының ажыдыышкынынга Достоевский чүве чугаалап турганының даартазында хүн ону чурукка тырттырган. Бо чурукка үндезилээш, хөй санныг солун портреттерни чурукчулар кылгылаан. Чогаалчының мөчээнде чуруун база музейде салган.

Музейде кадагалаттынган чогаалчының хол-биле бижээн чүүлдеринден 1880 чылдың декабрь 19-та психиатр эмчи А. Ф. Благонравовка чагаазы, «Карамазов алышкылар», «Базындырганнар болгаш дорамчылатканнар», «Элээди уруг» деп номнарында кыска бижилгелер, чоок кижилеринге белекке берген чуруктарында чылыг сөстүг автографтар бар.

Ооң чүве чугаалап турганы литература кежээлериниң чарлалдары болгаш программалары база артып калган.

«Карамазов алышкыларының» эгелериң орай дүнелерде бижип турган столу, бөдүүн ыяш демир-үжүк (чогаалчы ону амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир ажыглап келген) маңаа келгеннерниң сагыш-сеткилин хөлзедиптер.

Бистиң үежилеривистиң угаан-бодал амыдыралынга Достоевскийниң кайы хире салдарлыг болуп турарын музейниң залдарынга келген кижи чайгаар-ла сакты бээр. Бо музей, сактырга, бүгү делегейниң улустарының сагыш-сеткилин, угаан-бодалын бодунче хаара тудуп турган ышкаш. Культураның хөй-хөй шылгарангай ажылдакчылары сеткил хайныышкынныг сөстерни мында арттырып каан. Аңгы-аңгы чурттардан келген журналистер, башкылар, студентилер музейниң доктаамал аалчылары.

Чогаалчының уран-чечен сөстери маңаа бо-ла дыңналы бээр. Ооң романнарын ёзугаар тургускан шиилерниң артистери болгаш күүседикчилери бо өрээлдерге онза сеткил хайныышкын-биле чүве чугаалаарлар. Музейниң ажылдакчыларының (шупту 10 кижи) ажылы хөй талалыг: лекциялар, экскурсиялар, консультациялар болгаш делгелге ажылы. Чаа материалдарны дилеп тывары уламчылавышаан. Литературоведение болгаш текстология талазы-биле ажылдарны, ол ышкаш музейниң болгаш библиографияның тускай үндүрүлгелерин эртем ажылдакчылары эвээш эвес кылганнар.

Достоевскийниң Москвада музейи дыка үр үеде чүгле чааскаан туруп келген. Чогаалчының ажыл-амыдыралы-биле холбашкан черлерде—Ленинградта, Семипалатинскиде (Казахстан), Старая Руссада (Новгород областы), Оптинада (Калуга областа) мемориалдарны ажыткан. Ол дээрге чогаалчыга хүндүткелдиң демдээ, үежилеривистиң аңаа тураскаалы болур.

(ПМА).

«Чалым-Хая» чалап тур

Совет эрге-чагырганың баштайгы үе-чадазы 20—30-ту чылдарда чогаал каттыжыышкыннары аңаа салымныгларының бот-боттарын тыпчып алырынга, оларның марксистиг үзел-бодалын быжыктырып хевирлээринге, кол-ла чүве, уран мергежилин бедидеринге кайгамчык ужур-дузалыг болган. Тыва чечен чогаалдың хоочуннары каттыжыышкыннарны база-ла боттарының чогаадыкчы студиязы кылдыр көрүп, аңаа сырый каттыжып, билиин сайзырадып чорааннар.

Культура бедээн амгы үеде чогаал каттыжыышкыннарының катап тыптып турары база таварылга эвес. Чогаадыкчы бөлүктерге белеткелдиг илеткелдер, сайгарылгалар кижи бүрүзүнге билигни делгемчидер.

Тыва драматургияның өске жанрлардан, ылангыя сөөлгү үеде дыка хөгжүп орар прозадан «чоржаңнап» турарын, республиканың хөгжүм-шии театрының болгаш улусчу театрларының репертуарларының «аштап» турарын барымдаалааш Культура министерствозунуң Чогаалчылар эвилелиниң драматургия секциязының инициативазы-биле аныяк драматургтар каттыжыышкыны чаа чылда ажылдап эгелээн. Чоокта чаа ооң баштайгы кичээли болган.

— Тыва драматургияның үндезилекчизи В. Көк-оол бодунуң эң баштайгы шиизин «Чалым-Хая» деп адап турган болгай. Черле ынчаш шии чогаадыры эң берге деп чүвени каш дакпыр дерим төккеш көрдүм, ам-даа болза ооң бүгү-ле аргаларын хандыр билир мен деп мактанып шыдавас мен. Шиилер каттыжыышкының ынчангаш «Чалым-Хая» деп адап алза чүл?— деп, чогаалчы Кудажы саналдаан.

Чогаал каттыжыышкыны дүрүм-саавырлыг болур. Ынчангаш бо жанрга бодун көргүзүп четтигипкен, келир үеде ёзулуг драматург үнгү дег, элээн быжыг шиитпирлиг эштерни каттыжыышкынга хүлээп алыр деп дугуруштувус.

Кичээлге эрткен чылдың төнчүзүнде Бүгү-российяның Рузага болган аныяк драматургтар семинарының киржикчизи Е. Танова бодунуң көрген, билген чаа чүүлдериниң дугайында дыңнадыг кылган. Дуржулгалыг драматургтарның арга-сүмезин ап турган, ооң Москвага дооскан «Илбилиг согун» деп уругларга бижээн шиизин семинарның удуртукчулары күрүне чагыы-биле садып алгаш, тарадырын саналдаан. Уруглар темазынга эки шиилерниң ховарын, олче онза кичээнгей салза чогуур дээрзин Рузага болган семинар-хурал айыткап.

Сибирьниң национал областарының болгаш автономнуг республикаларының драматургтарының Абакан хоорайга эрткен семинарының түңнелиниң дугайында дыңнадыгны бо одуругларның автору кылган.

Кичээлге драматургтарның чыл дургузунда өөренир ажыл планын сайгарган. Шии жанрының онзагайы, шии конфликтизи, шиичи байдалдар, классиктерниң үлегери, драма дээн чижектиг теоретиктиг темалар ында кирип турар. Телешииниң, радиошииниң онзагай талалары» көөрү планда база көрдүнген. Кичээл бүрүзүнге теоретиктиг лекцияның соон дарый каттыжыышкынның кежигүннериниң чогаалдарын сайгарар. Чогуур деңнелинге чедир бышкан шиилерни хөгжүм-шии театрының болгаш улусчу театрларының репертуарларынга шиилерни саналдаар.

Каттыжыышкынның ажыл планын, дүрүм-саавырын Культура министерствозунуң коллегиязынга бадылаан.

Кичээл айның эгезинде, колдуунда четвергте эртер. Ону театр критиктериниң, очулдурукчуларының киржилгези-биле эртирер. Аңаа шиилерниң сайгарылгазын база организастаар.

Кодээде чурттап турар драматургтар каттыжыышкын-биле харылзааны тудуп, чогаалын сайгартыр үеде автор кээп-даа болур. Күзелдиг эштерни «Чалым-Хая» чалап тур.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.

УЛАМ ИДЕПКЕЙЖИДЕР БИС

Ий ортумак школазының башкылар коллективи өөредилге чылының бирги чартыын күженишкинниг ажыл-биле дооскан. Школада 17 класстың он үжү чартык чылды чүс хуу өөредилге-биле дооскан. Башкылар А. С. Сагаачы, Л. А. Мыжылай, Д. К. Делег өөредилге-кижизидилге ажылынга чедиишкиннерлиг болганнар. Хоочун башкылар Ч. К. Кол, М. С. Буян, С. М. Самыя, Л. Ф. Семеновых, К. К. Иргит олар аныяк башкыларга арга-сүмени катпышаан, оларның дагдыныкчылары болуп турарлар.

Школаның башкылары чон ортузунга лекция, беседа номчуурунга идепкейлиг болуп, ада-иелер лекторийинге база солун темалыг лекцияларны бо-ла номчуп турарлар. Башкылар Сагаачы Алевтина, Иргит Кенден уруглар кижизидилгезиниң темазынга солун беседаларны кылган.

Школада эртемнер аайы-биле неделяларны база эрттирип турар. Орус дылдың неделязы чорул турган болза, башкылар бот-боттарының кичээлдеринге олуржуп, сайгарып түңнел кылган соонда тускай илеткелди база дыңнаар. Башкылар арга-сүмени база кадып, санал-оналып киирерлер. Орус дыл, математика кежээлерин база организастап эрттирген.

Школада хостуг хүрештиң, стол теннизиниң, хаактың, шыдыраның секциялары доктаамал ажылдап турар. Школаның дерилге-каасталгазынче база онза кичээнгейни салып турар бис, интернат ажылын бисте багай эвес тургускан.

А. МОНГУШ,
өөредилге эргелекчизи
Тожу район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе»**. Информастыг программа. 10.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 11.05 — **«Горнистер, харыыланар!»**. 11.35 — **«Кавалер де Гриениң болгаш Манон Лесконуң төөгүзү»**. А. Ф. Превонуң романың ёзугаар телешии. 13.20 — **«Сугда балык-ла»**. Документалдыг телефильм. 13.35 — Медээлер. 13.40 — 16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — **«Кодээниң хүннери»**. Документалдыг фильмнер программазы: **«Троицкое суурнуң ажыл-херээ»**, **«Черге бердинишкин»**. 17.05 — **«Эрге дугайында беседа»**. 17.35 — Ф. Шуберт. Си минор симфониязы. (**«Доозулбаан»**).

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.10 — **«Соңгулдалардан соңгулдалар чедир»**. Дамчыдылга. 18.40 — **«Руль артында»**. Дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — **«Миллионнарның ленинчи университеди»**. Хөгжүп орар чурттар политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук дээш демиселде. 20.00 — **«Чурук бүрүзүнде — хүн»**. 20.15 — **Делегейде бөгүн**. 20.30 — **«Эртем амыдыралы»**. 21.00 — Фигурлуг чуңгулаашкынга Европа чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. Швециядан дамчыдылга. 22.30 — **«Үе»**. Информастыг программа. 23.05 — **«Андрониковтуң сөзү»**. **«Тагильдиң тывыжы»**. Телефильм. 00.15—00.30 — **Делегейде бөгүн**. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00 — **«Орус чугаа»**. 18.30 — **«Аныяк спортчунуң улуг аренаазы»**. 19.00 — Хор капеллазының концерти. **«Улустуң башкызы»**. (Москва областы).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Документалдыг фильмнер программазы: **«Иван Мелекс»**, **«Чурукчу Д. Налбандянның портреди»**. 20.10—21.40 — **«Кем-херек истээр килдистиң инспектору»**. Уран-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык районнарга быскан хар чаар. Барыын чүктен келир хаттың дүргени секундада 4—9 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23, чамдык черлерге 8—13 градус соок болур.

Кызылга кезек бораңнаар. Хаттың күжү кошкак, Агаар хүндүс 21—23 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Өлүм» дээн сөстү уттуптуңар»** 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, (кинопанорама), 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 4 **кино-чыынды** 10.00, 11.30, **«Чарльз Дарвинниң ужуралдары»** 13.20, 15.00, **«Аныяк кадайы»** 16.40, 18.30, 20.50 (узатан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ак-көк суг—ак өлүм»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Нукинниң ужуралдары»** 14.00, **«Узамдыкнан шииткел»** (1-ги, 2-ги сериязы) 15.30, 17.50, 20.10 шактарда.

ДК **«ЕНИСЕЙ»**: **«Тракторис-тер»** 18.30, 20.30 шактарда.

ДК **«ГЕОЛОГ»**: **Мульт-фильмнер чыындызы** 10.30, **«Ак-көк суг—ак өлүм»** 18.30, 20.30 шактарда.

Чолаачы болгаш секретарь-машинакчы болурун күзээннерге

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы кежээки курстарга бирги, ийиги, үшкү класстың **чолаачыларының, чолаачылаарынга ынакшылдыгларның**, мотоциклистерниң немелде чыылдазын чарлап тур. Кичээлдер 1980 чылдың январь 10-дан эгелей берген.

Ол-да школага **секретарь-машинакчыларның** курузунга эртенги болгаш кежээки бөлүктерге өөренир кижилерни чалап тур. Өөрениринин хуусаазы үш ай. Өөредилге дээш төлевир 76 рубль. Кичээлдер 1980 чылдың январь 15-те эгелей берген. А хүндүскү шактарда өөредилге февральдың 1-ден эгелээр.

ШКОЛАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузу, 49, телефон 2-25-28, 2-27-75.

Редакцияның адрези:
Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. пропаганда килдизиниң 2-31-75. культура килдизиниң 2-23-54. кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47. үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17865. Чагыг № 55.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00021